

היא אהבת רעים והמצות והנהגות אשר בין אדם לחבירו כי זה עקר דרך הקודש ושאר כל התורה הקדושה, כמו שאמרו (בפרק כמה מדליקין) שבא אחד מן העמים להלל ואמר גיירני על פנת שתלמדני כל התורה כלה על רגל אחת אמר ליה דעלך פני לחברך לא תעביר זו היא כל התורה כלה ואידך פירושא הוא ויל גמור, וזוה לא זכרתי פאומה כזה המאמר כי אמרתי אני בלבי על דברת בני האדם ומצותם זה על זה ואופן ישר הנהגתם זה עם זה וחיוב אהבתם זה לזה לא דבר קטן הוא ולא מעטים הדברים, ולא במהרה על צד הקצור ראוי להזכירם. אבל ראוי ונכון להאריך בענין הנכבד הזה כי רב הוא ויקר מאד בעיני אלהים ואדם, ובכן ראיתי אשר טוב ויפה ליחד הדבור לזה ותקשיב מני מאמר שלם בפני עצמו והאלהים יהיה בעזרי וימיני להשיעני כי נכבדות ידובר בו כפי חוט של חסד ה' עלי, וקראתי את שמו מאמר אהבת רעים, והוא:

אח"כ 1234567

נוצר התכונה

מאמר יג אהבת רעים

פרק א מהות אהבת רעים הוא שיהיה האדם אוהב כל מין האנושי יהיה מאיזה עם שיהיה ויהיה מאיזה לשון שיהיה בעבור שהוא אדם בדמותו ובצלמו כמוהו ועוסק בישונו של עולם או בונה או חורש או זורע או מוכר או מוכר או איזה בעל מלאכה או חושב בחכמות ותחבולות יקנה לצרכי העולם וחושב מחשבות לבלתי ידח דבר מצרכי הבריות והוא מכין תכל בחכמתו ואזן וחקר ותקן כלים ומלאכות נפלאים ברעיון לבו שהוא עמל, כי על ידי אלה הדברים העולם עומד בתקונו ומתקיים בשלמותו ונמצאים כל הדברים אשר ברא אלהים לעשות ואשר עשה והנה טוב מאד לכל אדם, ולא יוציא מכלל האהבה הזה אלא שנים, האחד בן אדם המדבריי הנקרא (ווילדער מאן) שאין להם בתים ולא מקום מיוחד לא חרישה ולא זריעה רק אוכלים פירות והולכים ערומים וכל הנשים הפקר, וחיים כמו בהמות הארץ כצאן אשר אין להם רע לא זה עם זה ולא עמנו. והשני הוא בן אדם מדיני אך עוסק בהשחתת העולם כמו הרוצחים והגנבים והשודרים וכדומה. ואמנם יש הפרש בין המדבריים להמשחיתים, והוא, להמדבריי אין לעשות רעה על חנם כאשר אמר לצער בהמה בחנם, אך למרצחים ולמשחיתים מי שעושה להם רעה יפה עושה כי קוצים הוא מכלה ובאכרן הקוצים מן הכרם או מן השדה פירות הטובים מתרבים בנוכר בספר החינוך (מנוח ל"ד), כי המדבריים אינם מן הישוב ומן מישבי העולם, ואלה המה מחריבי העולם בפועל ידם, אבל מלכר שני אלה כל בני שת במשמע ולא יחד כזה אימה וולת אימה ואדם וולת אדם, כי לא נוצר האדם בעבור עצמו לבד רק מציאות כל אדם בעבור אדם אחר ג"כ, כמאמר החכם כל ארץ ומלאה נברא בעבור מין האנושי ומין האנושי בעצמו איש בעבור רעהו נברא להמיר איש באיש בתועלותיו, לכן לא אך טוב לישראל הדבר הזה רק ראוי לשמור הדבר הטוב הזה לכל אדם לאהוב עמים כלם, וקשר מין האנושי בכלל כל הקהל חוקה אחת לגר ולאזרח כל יושבי הארץ, ולהשתדל כל איש ממנו בעשיית הטוב איש אל רעהו על דרך החליפין והתמורה בין בהשתדלות הגוף בין בקנין מה שבירו להשתכר בה סיבת כללותם ולהרויח בה תועלת חברתם, זה הוא ענין רע ואהבת בני אדם אשר יחבר אל כל החיים המדברים הנקרא (מענטשן פריינד):

פרק ב אך לדעת אם אנחנו חייבים על אהבת רעים וחבת חברת מין האנושי מצד השכל, או הדבר רשות בירינו לא חובה, נאמר בתשובת זאת השאלה, שצריך לדרוש ולתור תחלה אם נצרך האדם לקבל טובה מאישי מינו והכרחי הוא לו או שאינו נצרך לקבל תועלת נתקנה משום אדם וולתו, וכשיעלה במחקרנו ויתאמת לנו שבהכרח צריך האדם לקבל טובה מוולתו במינו יהיה הדבר חוב גמור בלי ספק, אמנם כשיתברר ויתאמת לנו שאין אדם נצרך לאדם, אבל כל אדם אפשר להתקיים בעולם בעצמו מבלי עזר וולתו גם לכדד ישכן בטח באין מחסור. אף זה אינו חובה אבל רשח ומנהג, ומעתה אשים את לבי לעמוד על המחקר הזה ואבוא היום אל העיון, והוא:

פרק ג מודעת זאת שהאדם נולד חסר מכל הדברים המשלימים אותו להיות אדם וחי על פני האדמה, ערום יצא מבטן אמו מבלי לבוש ומבלי יכולת להרים את ידו ואת רגלו לרצונו, כי אין לו כח ולא רצון אף אין לו יכולת לזוז את עצמו ממקומו ואין לו שום חוש מהחשים רואה ואינו יודע מה רואה שומע ואינו יודע מה שומע וכן בשאר חושי והוא מלוכלך ומטונף, וצריך תיכף לאדם וולתו לחתוך את מבורו ולקשרו ולרחצו ולנקותו ולחתלו ולהלבישו ולמלמל אותו ממקום למקום, והוא רעב וצמא וצריך לאדם להניקו וצריך לאומן לגדלו עד היותו גדול ושלם בחושי, אחרי כן צריך למורה ללמדו חכמה ובינה ודעת ומלאכה ושימסור הליכות עולם לו עד כי יגדל ויבא לכלל איש. ואף כשנתגדל והוא שלם בנופו ובדעתו ובכל כחו היא נצרך בכל עת ובכל שעה ליגיעת זרים ומעשה ידי אדם וולתו, עד הגיעו המאכל והשתיה אל פיו ועד הגיעו הלבוש לכסית את בשרו, כאשר אמר בן זימא (בפרק הרווא) כשראה אוכלוסא על גב מעלה בדר הבית ברוך שברא כל אלו לשמשני כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול חרש וזרע וקצר ועמר ודרש וזרה וברר ומחן ורקד ולש ואפה ואח"כ אבל, נזו ולבן ונפץ ומוה וארנ וצכע ותפר ואח"כ לבש, ואני משכים ומוצא כל אלו סתוקנים לפני. וככה אם תשים את לבך בכל המקום אף כי הבית הזה אשר אתה בו והמינים הרבים אשר ימצאו בתוכו

חמוכנים להשלמת האדם ותועלתו, והיה אם בין תבין את אשר לפניך תמצא שכמה מן החכמות ומן המלאכות והתחבולות ומחשבות תרוץ היה נצרך לזה, וכמה אנשים רבים היו מינעים עצמם עד הגיעך אל המעמד הזה, והבית בהכנותו כמה אנשים התאספו והשתדלו בו כבנין ובלבנים וכמה בעלי מלאכות חורשי חרש וחושבי מחשבות בעץ ובאבן ובברזל עושי המלאכה לבית כמה ימים וכמה בזוכית אשר בחלונות וכמה בכלי אומנות הנצרכים לאותם בעלי המלאכות כלים מכלים שונים ואף צבת ומקבות והגרזן כל כלי ברזל וכדומה, וכמה בכלי הבית ואת כל אשר בבית, ואם רק אתה לא תבנה הבית, מה גם העיר שאתה דר בתוכה כמה אסיפה רבה וקהל גדול מן האנשים היה נצרך לזה. וככה אם תשים לבך למיני בנדים אשר אתה מלוכש סבף רנל ועד ראש כמה בני אדם התעסקו בהם זה גוזז צמר וזה סורק זה אורג וזה תופר זה מפשים את העור וזה מעבדה וזה עושה מנעלים, ולעת זקנתו של אדם מי סומכו ומי מוליכו ומי עוזרו כשיחלה מי מרביצו מי משכיבו ומי משמשו, וכשמת מי מרחיצו מי מלבישו ומי מקברו לא הוא את עצמו אבל בני אדם ממינו, אפילו התועלת אשר אנו משיגים משאר בעלי חיים גם זה לא נשיג כי אם באמצעות בני אדם זה עושה אפסר לסוס וזה פרומטי זה מרכב וזה ענלה וזה רכב זה דרבן וזה מחרשה לשור וכדומה, אפילו התועלת שאנו משיגים מהכלתי בעלי חיים כמו הרוח המוליך ומביא כל הספינות דרך ים כמה בני אדם וכמה חכמות צריך לבנות הספינה וצי אדיר וכמה בני אדם עושי מלאכה במים הנקראים (מאטראזין) וכמה חכמות המלחים יודעי ים לצדד ברוחות מנהיגי הספינה צריכים לזה, ולו יהיה האדם חכם שבחכמים וגבור שבגבורים ועשיר שבעשירים יחלש וילאה להניע לכדו אל כל הנצרך לו מבלעדי עזר אנשים רבים וחכמים הרבה ממינו, ועל כי לא טוב היות האדם לבדו לכן הוצרך להתקבץ ולהתחבר כל בני שתי יוג' להסכים על הדברות ועל הועידה כדי שלא יתרבה ויתגבר עליהם חית השדה, ושמתוך עורם זה את זה יגיע כל אחד אל מה שצריך לו זה עובד אדמה זה חופר וזה תופר זה חיצב וזה צורף זה ציד וזה בונה זה מוחן זה אופה וכדומה, כי האדם מדיני במכעו להיות מובלע בין אנשים ולא יתקן קיומו בעולם בזולת חברת הרבה אנשים יחד ממינו, ואחר כי גם באסיפתם ובהקהיל את הקהל לא יועיל ולא יומשך התועלת והעזר זה מזה אם לא יודיע זה לזה כוונתו ורצונו למען יסכימו רבים על עשיית מלאכה אחת אשר היא גדולה ונצרך לאסיפה רבה מן האנשים ומן התחברות אליו. לכן שם החכם העליון יתברך כח הדבור באדם אשר על ידו יתועדו רבים ותקהל העדה כאיש אחד חברים מקשיבים זה לזה וידעו כל הקהל איש דעת רעהו, כי הדבור הוא מסירת הרצון של האדם ודעתו לזולתו על ידי הקולות וחתוך האותיות הנקנות במסירה מפה לאוזן רעהו כי הלשון קולמוס הלב אשר בו שולח איש מחשבתו למיח זולתו וברעיון לבו על ידי אותיות הפורחות באויר לאויר חכרו ואיש באחיו ידובקו, ולהיות שכל המלאכות המוציאים צרכי האדם אל הפועל אי אפשר לעשות בלתי חכמה ובינה ותחבולות כלים מכלים שונים, לכן שם הבורא יתברך באדם חכמה דעת ובינה למען דעת בכל מלאכה, מה שאין כן שאר בעלי חיים שתיכף בעת כוואם לעולם הם מושלמים בכל השלמות שבחוקם כמו כאשר יזקינו ושנים רבות יחיו ושור או כבש או עז כי יולד יש להם תיכף כל צרכם כאשר בסוף ימיהם, מלבד איות ימים מועטים שהוא תחת אמו עד התחזק האברים והחושים, לכן גם הצאן והבקר אל ירעו ואל יתחברו הרבה ממינם יחד כי כל אחד ואחד מניע להשלמותו בהתבודד ולא נצרכים להעזר זה מזה, על כן לא שם בהם הבורא יתברך חכמה ולא חלק להם בתבונה ולא שם בהם כח הדבור גם כן. ואכן נודע הדבר ונתאמת לנו כי זה כל האדם נצרך לדברים רבים בכל עת ובכל שעת והוא אינו מניע אותם אלא ע"י בני אדם ובקהלם ובזולת זה אין חיו חיים כלל. מעתה השכל נתן שמושל על כל אדם חוב. נמור לשמור תמיד היושר וצדק בתוך חברת מינו כדי שיתקיים הקבוצ ויהיה שוקד על שמירתם להרחיק מעול ומהיוק לאחד מהם ולהיות דורש שלומם ומנוחתם כל הימים למען קיום ברית החברה ועבודת קשורה בעשותו מעשים נאותים וראויים להפיק להם זמדם רצון, הרי מבואר מצד השכל שזה הוא חוב נמור על כל אדם בעלי ברית עולם כי השכל מחייב להקביל בטובה למי שקבל ממנו טובה ותועלת ולמאס ולהרחיק למי שכפוי טובה, וכן אמרו חז"ל (נמדרש) לית שנאוי לפני הקב"ה כמי שכפוי טובה. גם מדרך אתר יחייב זה מצד השכל והוא כי רבה רעת האדם בארץ והנוקין וההשחתות הבאים על ידם כמו מלשינות גנבות גזלות רציחות עצות רעות והסגת גבול, וכדומה לאלה יותר מהנוקין הבאים על ידי סיבות אחרות כמו השור והבור והמבעה וההבער וכדומה, וכל מי שאוהב את הבריות ומטיב להם ונפש כי תקרב בני האדם כלם ימנעו עליו אלה הנוקין יען ויען כל איש רע ואח לא אבל המה למרבה על מי שאין בלבו אהבת בני אדם, כמו שאמרו חז"ל (נערק כ' דאנות)

הריק ד אך לדעת אם אנו חייבים עליה מצד הטבע אם לא. נאמר בתשובת זאת השאלה כי אם יבחין האדם בנפשו ובמכעו ימצא בעצמו נמיה וחפץ לעשות מעשים ישרים בעיני כל אדם להיטיב ולהשפיע לזולתו לחמול על דל להושיע הנלחץ לפקח האמר לתבוש הנמיה לרפאות הנחלת

החילה להציל לקוחים למות לחשוד ממים להרג לחלק מחכמתו לאחרים ללמד לתלמידים לחזון אנשים ולהורוהם הדרך הטוב וכדומה לאלה להיטיב לזולתו בכל מיני מיטב מכחו ומקניני ומחכמתו וכל אשר ביכלתו. וכבר העיר הנסיון פעמים רבות שאפילו כמה בני מלכים ורוזני ארץ הכניסו עצמן בסכנת מות באו באש ובמים כדי להציל בן אדם שנפל בנהר או כי תצא ותבער ביתו וכדומה לזה. כאשר קרה בעיר (פראנקפורט דלדר) שנת תקמ"ה לפ"ק בחודש אייר בשבעה עשר יום בו שהתגבר נהר (אלזר) ושטף ועבר גבוה מעל גבוה והמים גברו מאד במדת רוחב הנהר ועלה על אפיקיו והתפשט על כל גדותיו עד כי נשטפו במים ערים כמה כפרים עם בתים אשר על שפתו אלה מפה ואלה מפה ועל פני העיר היו עוברים ושמים על הנהר כמה עצים וחלונות מן הכתים וכמה בני אדם שנמבעו בו ומתו ויעבור בתוכם באמצע הנהר עץ אחד ועליו אדם חי ויצעק אל האנשים אשר עמדו על שפת הנהר לעזרו ולהצילו והיה בלתי אפשר מרוב תגבורת מים רבים ויהי כראות זה השר הנכבד והגדול מאד הדוכס (למאלדוס) שהיה אז (קאמלנדלנט) של העיר תיקף צוה לכל תופשי משוט שילכו באניות אצלו להצילו בנפשו ולא יכלו ואמרו לו אין יכלתנו על זה מהמון מים רבים אדירים והמון גליו יעברנהו בספינה בל תלך בו אני שיט, וכשמוע הדוכס כן לקח בעצמו אני שיט ושם נפשו בכפו וישב לו בתוכה והלך בו להציל ממות נפשו של האדם ההוא, ולא הגיע לחצי רוחב הנהר עד שנהפך הספינה שלו ונמבע בהמון גליו נכסתה האני והדוכס הצדיק אבר ואין איש ההוא ניצול. הרי מבואר החוב הזה מצד המבע גם כן: **פרק ה' אמנם לדעת אם אני חייבים עליה מן הכתוב**, נאמר כי פקד ה' את עמו עליה מפורש והתורה מחייבת אותנו זאת באר היטב, כמה שכתוב ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ט) ואין הכונה בו לישראל דוקא שאילו היה כן היה כתוב ואהבת לאחייך כמוך שכתוב אצל רבית לא תשיך לאחייך נשך כסף (דברים כ"ג) או ואהבת לבני עמך כמוך כמו שכתוב לא תקום ולא תמור את בני עמך (ויקרא י"ט), אבל הכונה בו לרעך שהוא אדם כמוך ועוסק בישונו של עולם כמוך וכל האומות במשמע וכל הרע לאיש רעי גרר עם רעי יצחק, שהרי חז"ל לא מעטו מרעך בפסוק זה אהבת רעים מן האומות ולא דרשו בו דבר כאשר דרשו ומעטו המצרי בפסוק כי יגוף שור איש את שור רעהו (שמות כ"א) כמו שאמרו (נפרק שור שנגח) שור של ישראל שנגח לשור של מצרי, כי כלל זה נקום בידך שחז"ל לא דרשו דבר הן למעט הן לרבות כאשר עלה על לבותם כי אם במקום אשר היה קבלה בידם שפסוק זה בא למעט או לרבות ושם דרשו כפי קבלתם אם מעט אם רב לא במקום אחר אפילו אם נכתבה תיבה ההיא ולשון ההוא פעמים רבות בתורה, ומצינו בכתוב שאף הנכרי נקרא ריע כמה שכתוב חושי הארכי רעה דוד (שמואל ב' ע"ז) ואמרו חז"ל כי חושי נכרי היה כמו אתי הגתי אשר עם דוד בברחו מפני אבשלום בנו נ"כ נכרי היה, ולא מלבי אני אומר קרבו גוים רק מפורש נמצא בדברי איש האלהי קדוש ר' חיים וויטאל ז"ל בספרו שערי קדושה (חלק א' ספר ה') וזה יכתוב ידו שם ויאהב את כל הבריות אפילו נכרי עכ"ל, וכן נמצא מפורש גם בתנא דבי אליהו (פרק ט"ז נו) שאמר אליהו לאיש יהודי אחד שמכר לנכרי ארבעה כור תמרים ומדר לו בבית אפל רק את המחצה ונתן לו ואמר לו אליהו בני כתיב לא תעשוק את רעך (ויקרא י"ט) רעך הרי הוא כאחייך ואחייך הרי הוא כרעך עכ"ל, והגאון בעל זקוקין דגורא כתב בזה הלשון רעך משמע אפילו עכ"ל המיטיב לו עכ"ל. ודוד שאמר משנאיך ה' אשנא תכלית שנאה שנאתים על זאת אמרו חז"ל (נפרק כל נתיני) שזה נאמר על המינים והאפיקורסים שמכירים וכופרים לא על האומות, גם הנה מקום אתי (כמאמר זה פרק י"א) לפרש בו פסוק ואהבת לרעך כמוך לפי פשוטו של מקרא והיו עיניך ולבך שם ותבין פה, ולא יקשה בעיניך ואל ירהר לבך דבר כי גם דברי רש"י ז"ל על פסוק וידבר אלהים את כל הדברים (שמות כ') ידוע ולא תשנא וגו', אך בא למעט ולשלול מאהבת רעים שבעה האומות שישבו בימים ההם בארץ ישראל שהיו אכזרים זה על זה ולא היה בהם אהבת חברת מין האנושי. ולא די שלא היו עוסקים בישובה של עולם אלא היו עוסקים ברצון וגנוב ונאוף אלמנה וגר יהתנו ויתומים ירצחו כאשר כבר זכרנו למעלה (פרק א' מאמר זה) שהעוסקים בהשחתת עולם יצאו מכלל אהבת רעים, וכל העבודות אשר לאלהיהם היה ג"כ השחתת העולם כי גר כניהם ובנותיהם שדפו באש לאהיהם גם לרבות אבותם, וביום אידם היו נכנסים אנשים ונשים הרבה בבית אחד גדול וחשוך ויבאו האנשים על הנשים כפי המורטן ויטמאו במעשיהם ויזנו במעלליהם ותחנף הארץ בדמים ומלאה הארץ חמס ווימה ותועבות, והיו מפסידים הקבוץ ומחכלים ברית החברה ומשחיתים ארחות עולם, וברעתם הצמיחם ה' וצוה להכרית מארץ זכרם ויאמר השמד כמה שכתוב לא תחיה כל נשמה (דברים כ') למען לא יתערבו בגוים ההם ולא ילמדו ממעשיהם, כמה שאמר כי חחרם תחרימם החתי והאמרי והפריז החיי והיבוס כאשר צוה ה' אלהיך למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם (ספ), כמו הרופא המומחה שמצוה לחתוך אבר מן אברי האדם בראותו שיש בו צרעת ממארת וחלי רע לאין מרפא אשר יוכל להתפשט בשאר כל האברים וימות, ועושה זה למופת האדם למען יציל שאר כל האברים וכל גוף האדם וחי, ולא צוה ה' בבה על שאר האומות שהיו בימים ההם כנאמר והיה אם שלום תענך ופתחת לך והיה כל העם

הנבצא בה יחיו למס ועברוך (ס). כאשר לא כונה התורה באמרה לא תכרות לחם ברית (דברים ו') כי אם על העמים שישבו בימים ההם בארץ ישראל לא על שאר האומות, שהרי שלמה כרת ברית עם חירם מלך צור כנאמר ויכרתו ברית שניהם (מלכים א' ה'), ומכל שכן שאין הכונה על העמים שבדורות הללו שיוודעים את אלהי השמים ואינם עובדים כוכבים ומזלות ועל השתוף לא נצטוו בני נח, וגוים שבחוצה לארץ לא עובדי ע"ז הם ומותר בזמן הזה לשאת ולתת עמם ביום חנם כנוכר ביורה דעה הלכות עכ"ר (סימן קמ"ח) ולמחזיקים בשבע מצות יש להם חלק לעולם הבא כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות מלכים (פרק ה'), ובאגרת הרמב"ם (נדף ה') כותב הוי יורע דרחמנא לבא בעי ואחר כונת הלב הם הדברים ועל כן אמרו חז"ל אפילו נכרי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול, ואין בזה ספק כי האדם הראשון ונח שלא שמרו התורה כלל לא בני ניהנם הם והם במעלה העליונה עכ"ל. וכלם אוהבי אדם וישרי לב רחמנים וגומלי חסדים ועושים משפט לעשוקים מנן הם לכל החוסים בצלם וכל הנרים בארצם למכסה עתיק ועוסקים בישובה של עולם, וירמיה שאמר שפיך חמתך על הגוים מפרש בעצמו ואמר אשר לא ידעוך ועל משפחות אשר בשמך לא קראו (ירמיה י') כאנשי (הודו ויפאן) העובדים לאש ולמים הנקראים (היידען). אבל צוה כמו כן על עמו בני בחוניו להכרית מעיר ה' כל פועלי און המשחיתים הקבוצ כמו אם ימצא בתוכם איש אשר ירצח את רעהו בזדון וארב לו וקם עליו והכהו נפש וכדומה המפר ברית החברה ואמר מעם מזבחי תקחנו למות (שמות כ"ח): **וְהָנָה שְׁמַעְתִּי בְשֵׁם אִיזָה אֲנָשִׁים אֲפִיקוֹרְסִים הָאוֹמְרִים** כי מצות לא תחיה כל נשמה לא מפי ה' יצא רק מלב משה שהיה אכזר, ביען כי הדבר אכזריות גדול מאד ומפי עליון לא תצא הרעות כי טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו, ואני זאת אשיב להם חדא אם כדבריהם וטוב לכל הוא אפילו לרעים המפסידים חברת מין האנושי במעשיהם ותועבותיהם למה הרג נער וזקן טף ונשים כאחד בכל העולם כלו בדור המבול ושלח עליהם חיל נזולים וצוה להרוג אותם בהרים ובגבעות ובכל המקומות אשר בארץ ולהרוג עמם אפילו שאר בעלי חיים את כל אשר נשמת רוח חיים באפיו וימח את כל היקים אשר על כל פני האדמה בארם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים וימחו מן הארץ וישאר אך נח אשר היה איש צדיק לפניו לקיום המין וכי זאת לא משפט איום יותר גדול, ומדוע שלח את מלאכיו גבורי כח ויצוהם לשחת את ערי הכנען יחד סדום ועמורה אדמה וצביוס ביום אחד הם ובניהם ובנותיהם עולל ויונק עם זקן ושיבה ואת כל אשר להם מבעלי חיים, ויהי בשחת אלהים את ערי הכנען לא רחם אפילו על הארץ ועל הפירות על הגפן ועל פרי הגפן ועל יצא צמח האדמה ויהפך את הערים האלה ואת כל הכנען ואת כל יושבי הערים וצמח האדמה בשעה אחת ולא השאיר מהם רק לום ובנותיו בזכות אברהם וכי זאת אינו מדת הדין יותר, והנה הנוגת ומעשים של שבעה האומות היו גם כן רעים וחטאים לה' ולבני אדם כמעשה אנשי סדום ודור המבול לכן גזר על שלשה אלה להכרית מארץ זכרם והרבה שלוחים למקום על דור המבול שלח מים אדירים לכלותם מעל פני האדמה ועל ערי הכנען שלח מלאכיו להשחית ועל ז' אומות שלח את עמו ויאמר לא תחיה כל נשמה כי כל דרכיו משפט: **וְעַד כִּי הִדְבַּר הוּא שָׁקֵר וְכֹזֵב בְּעַצְמוֹ כִּי לֹא דוֹקָא נִצְטוּ לֹא תַחֲיָה כֹל נִשְׁמָה אֲשֶׁר בְּכָל הָאָרֶץ**, כמו שאנו חז"ל בירושלמי (פרק שני דשניעית) שלשה פרסמיניות (ר"ל כריות) שלח יהושע לארץ ישראל עד שלא נכנסו לארץ מי שרוצה להפנות יפנה מי שרוצה להשלים ישלים (ויקבל עליו שלא לעבוד ע"ז ושלא להתנהג במעשיהם הרעים הראשונים כנוכר ברמב"ם הלכות מלכים פרק ח') ומי שרוצה ללחום יבוא וילחם וכן היה, גרגשי פנה והלך לו (לאפריקא), נבעונים השלימו ולא הרגו אותם בני ישראל, שלשים ואחד מלכים עשו מלחמה ובעד השלח נפלו, ובהם קיימו בני ישראל לא תחיה כל נשמה, כי ה' לא צוה מצוה זו כי אם על מי שילחם נגד ישראל מן הז' אומות, ומלכות דרקיע כעין מלכות דארעא, שגם היום כל המלכים נוהגים ככה עם כל עיר מבצר אשר ילחמו אנשי המבצר כנגדם וילכדו ויקחו בחזק יד (שעורעס) שלא נותנים חנינה (פארדאן) לכל אשר ימצאו בתוכה. ואם כן אפוא דברי האפיקורסים בטלו כחרם הנשבר. גם מצינו שהכתוב משבח את שמואל הרמתי באהבת רעים כנאמר והנער שמואל הולך וגדל וטוב גם עס ה' וגם עם אנשים (שמואל א' ב'), הרי נתבאר כי מוטל עלינו זה החוב מן התורה והכתיב גם כן: **פֶּרֶק וְאֵבֶל לְדַעַת אִם אֲנִי חַיִּיבִים עֲלֶיהָ מִן הַמִּקְוֵל מִחוּל מַעֲתִיקִי הַשְׁמוּעָה וְתוֹרָה שֶׁבֶעַל פֶּה**, נאמר שנמצא מפורש כן בדבריהם, והוא, רבי אומר איונה דרך ישרה שיבור לו **אָדָם בֵּל שֶׁהִיא תַּפְאֶרֶת לַעֲוִשִׁיהָ וְתַפְאֶרֶת לֹא מִן הָאָדָם (לְכֹת פֶּרֶק ז')**, כלומר שכל מעשה שמעשו האדם צריך שיהיה מה שיודע בבורר שהוא ישר וצדק והוא דבר שישמח בו לעד ולא יבוש בו לנצח כי הוא לו לכבוד ולתפארת ויהיה מרוצה וטוב בעיני כל אדם וחביב בעיניהם ומקובל לשם ולתפארת ולתהלה בכל הארץ, ואין הכונה בזה על מעשה המצות מה שראוי מצד מצית התורה לעשותה או לעזבה כי מעשה המצות אנו חייבים ומוכרחים עליהם מן התורה ואין ברירה והרשוה נתונה שיבור לו האדם, אבל הכונה בזה כשאר הדברים הנעשים עפ"י מדותיו במה שנוהג עצמו בהם עם הבריות, והמדות אינם מפורשים בתורה להיותם פרטים רבים מאד וסמנה בהם על חכמת חכמים מחכמי התורה שבעל פה ועל בינת חכמים בעם, בכל זאת לא

ספר הברית חלק ב' דברי אמת

לא השיבה אחר ימינה מזכור אותם בדרך כלל כמו ועשית הישר והטוב (דברים ו') ופירש רש"י ז"ל לפני משורת הדין וכן ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ט), ובאמרנו ותפארת לו מן האדם ולא אמר ותפארת לו מבני עמו כוונתו בזה כל בני אדם וכל יושבי וגבל בין בני עמו ובין בני עם אחד, וככה היא (נפרק ג' דלנות) מה שאמר רבי עקיבא חגיב האדם שנברא בצלם שכונתו במלת האדם על האמות והסיפא יוכיח שאמר חביבין ישראל שנקראו בנים למקום, וכן פירש דגאון תוספות יום טוב ז"ל וזה יכתוב ידו בכל אדם אמר רבי עקיבא כמו שהיא הראיה שממנו הביא שהיא נאמר לבני נח לא לבני ישראל לברם עכ"ל. עוד כלל גדול אמרו (נפרק ג' דלנות) כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו, והכונה בזה ג"כ בהנהגת האדם במעשיו על פי מדותיו עם הבריות על אופן נאות ומרוצה אצלם בדברים הנפולים תחת נאה ומנונה לא על המצות והעבירות הגאמרות בתורה, והכונה במאמרו זה כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו כי הנהגת האדם עם הבריות במעשים ומדות המרוצים אצלם עושים אותו רצוי גם כן למקום באין ספק, ובהפכו את המאמר ואמר וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו להורות נתן שכל המצות והמעשים הטובים שבין האדם למקום בעשותו אותם אמאינו מתנהג באופן ישר וטוב ממעלות המדות עם בני אדם עד שיהיה רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו בודאי ובלי ספק ולא יועיל לו כל התורה וכל המצות אשר יעשה בינו לבין המקום להגיע אל השלמות להפיק רצון מה' לא שתוכל למצוא אדם שאין רוח הבריות נוחה הימנו ועם כל זה רוח המקום נוחה הימנו כי הוא משפט מתהפך מחייב כללי ושולל כללי, וכי תאמר בלבבך הרי נמצא לפעמים אדם שרוח הבריות נוחה הימנו וידענו במח שאין רוח המקום נוחה הימנו, כמו שאנו רואים לפעמים אפיקורוס ישראל אוכל בשר החזיר והשקץ והעכבר ונואף ואינו מניח שום תאוה ומחלל את יום השבת ומלעיג על דברי חכמים אבל יעשה צדקות גדולות וירחם על אביונים וילווה לעניים ויושיע ליתומים ולא למנות ויציל לקוחים להרג ויפדה שבויים ולא יעשה דעה לשום אדם ויאהב את הבריות, על זאת אשיב דע ידידי ורעי שהאיש ההוא אין רוח בני עמו נוחה הימנו מפני שהוא מפר ברית קהל עדתו ומנתק חבל חכרת אמתו בהתקשרם והתערבם זה אל זה על התורה ועל העבודה מעבודת ה' על הרי ישראל הר נרזים והר עיבל, ויותר מזה שאפילו מי שמפר הברית אשר כרת לאשתו ביום חתונתו ותנאים אשר התערב לה ביום שמחת לבו בלבד ולכל בני אדם הוא יוצא ידי חובת אהבת רעים והוא טוב לכל חוץ מזאת אף הוא אינו בכלל אהבת רעים ולא בכלל רוח הבריות נוחה הימנו, מפני שכל המתיר קשר של קיימא דאקרא (קאנטראקט) הן מה שעשה עם אדם אחד הן עם רבים כבר אין רוח הבריות נוחה הימנו, אף יתר העמים אין דעתם נוחה הימנו בעבור שהוא משחית את עצמו ומקצר ימיו ברוב התאות אשר קממו ולא עת ותקרב לשחת נפשו ומת קודם זמנו ונקבר בקברות התאוה ויעדר התועלת אשר ימשכו ממנו עמים כלם בלא עתו, ובאמרו כל שרוח הבריות נוחה הימנו ולא אמר רוח בני עמו הכונה בו כל בני אדם וכל הבריות בין בני עמו בין בני עם אחר בין יחיד בין רבים, ומפורש אמרו חז"ל שאין חלוק בדבר הזה אשר אנו מדברים במאמר הזה בין בני ישראל לבני עם אחר, כדגרסינן (נפרק היה קורא) מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם מרבה שלום עם כל אדם אפילו לעכו"ם בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ומתקבל על הבריות אמרו עליו על ר' יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם אפילו עכו"ם בשוק, ובראשית ספר חרדים (פרק מ' נו) ז"ל, פה צפת היה הרב ר' יוסף סראמסי רבו של הרב ר' דוד בן זמרא שהיה משים שלום תמיד בין איש לאשתו ובין אדם לחברו בישראל ובין העמים עשה זה ג"כ חכה לדאות את אליהו הנביא, הרי כי חז"ל קרבו גוים וכללו אותם באהבת רעים, ומה רבו חכמתם ואמת משנתם כי הרבה הזה הוא חוב מוטל על כל אדם להפיק רצון כל הבריות ממעט חיותו אדם מובלע בין אנשים ומקבל תועלת מחברת כל בני שט, כדבר האמור למעלה (פרק ג' מלאמר ה) רק בעיניך חבים שם ותדענו, כי כל העמים תקעו כף גם המלכים נועדו עברו בכרית אהבת רעים וחברת מין האדם נשבעו להריע יחד ולא ימירו קרבות יחפצו יעשו כלם אנודה אחת וחברת אחת ובחברתם נרפא לנו ג"כ, ועל כן כל איש מחוייב להתנהג עם כל אדם וכל משפחות האדמה בטוב וכיזשר ובאחות עד שיהיה נוח ורצוי לכל מי שהוא אדם ורוח הבריות כלם נוחה הימנו, הרי נתבאר שמוטל החוב הזה עלינו מן המקובל היא תורה שבע"פ ג"כ, ואם כן כבר התבאר שהוא חוב גמור מן השכלוסן הטבע ומן התורה ומן המקובל, ומעתה שמעו זאת בני יעקב למדות הריע והאחות והאהבה במין האדם איש את רעהו יעורו ולאחי יאמר חזק ועם כל עמי הארץ ידבר שלום, ומעתה הבה נתחכמה לילדעת אם זה החוב קדמה או חובת אהבת החכמה והמדע, והוא:

פירוש לשנרדפה לרעת מי קדמה אם חובת אהבת חברת המין מין האנושי או חובת אהבה ^{אוצר החכמה} אהבת החכמה והמדע. נאמר בתשובת זאת השאלה שחובת אהבת מין האנושי קדמה לחובת אהבת החכמות והמדעים, כי אף גם אם ידע איש כל החכמות וישיג כל המדעים ויפליג מאד בהם להבין ולהשכיל, איננו שלם אם לא יצרף אליהם המעשה הטוב והצדק, ואין

החכמה תעזו להכם בלי כשרון המעשה כי זה היא התכלית מן החכמות כלם, כמאמר חז"ל (נפרק א' דלכות) לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה, ואמרו עוד (פס ס' ג') כל שמעשיו מרובים מחכמתו חכמתו מהקיימת וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת, הרי שכלי מעשים טובים הבל הבלואכזה חכמת חכמיו, ומודעת זאת ככל הארץ שהתכלית יקרה מן הסנה בכל דבר ואם בן העשה יקרה מן החכמה, וכאשר המעשים על הרוב יהיו באנשים וולתו והוא פועל יוצא לאחר יהיה על כן אהבת חברת מין האנושי קדומה לאהבת החכמה ומדע, ובכך הבו לכם אנשים חכמים וידועים למדו הריע ואמרו לדבק טוב יותר:

אור"ח 1234567

פרק ח' וכו' שנתקור לדעת אם חובת חיבת בני האדם קדמה או חובת חיבת השנת האמת. נאמר שעינינו הרואות באיש חכם המתחכם ומתבונן במחשבתו בחכמה גדולה בעמק החרוץ כמו למדוך במות שמש ירח וכו' כבים והמרחק אשר בין זה לזה והקפתם ומסלותם והוא עומק בה ברשוקה עצומה ברעיון לבו מאד עמקו מחשבותיו למען דעת הדבר כאשר הוא ולהניע בה אל האמת, והנה בתוך עסקו נזדמן וקרה היות אדם אחד בסכנה טוח כנון שנפל בנהר או שנפל אש בכיתו והנה נשרף הסולם והמדרגות היו לזרפת אש והוא בעליתו צועק בעד החלון להצילו בנפשו ואת קולו שמע מתוך האש וכדומה ובידו להושיע ולפדותו ממות הוא עוזב תיכף כל עיונו ועד מהרה ירוץ להציל נפש אדם, ולפעמים כסתכן ומוסר עצמו על האיש אשר על האח או במים עזים באש יבא ובמים אדירים להציל נפש אדם. הרי כי אהבת האדם עזה מאהבת האמת וקודם לה כי המרו אמרי אמת באהבת נפש ואף אם ימדו שמים יפסיקו לאהבת האדם. וכבר אמרנו לפניך והודענו לך עליה בפרק הקודם שהיא קודמת לאהבת החכמה גם כן, אל תתמה על החפץ כי אהבת רעים מיוסד על ההסכה לוולתו ואהבת דעת האמת ולמוד החכמות מיוסד על תועלת עצמו והנה זה לרבים וזה ליחיד:

פרק ט' ג' מ' מאוהבי החכמה ומחוישי האמת המשתדלים כל ימיהם להניע אליהם להשיג רק אותם ע"י עסקם בכל חכמה ומדע תמיד אף מהם ראייה גדולה שאהבת קהל מין האנושי קדמה לחכמה ולאמת, כי כל אותם אשר נדרו כל ימיהם להשתדלות הנעת הדעות האמתות ודיועות החכמות בלי הכיר עסק וולתה גם המה בלתי מפסיקים את עצמן מהשתדל בתועלת קהלת מין האנושי, כי מצאנו ראינו שרובם ככלם מלמדים חכמותם ומוסרים השגתם לאחרים מחויקים ישיבות ומעמידים תלמידים הרבה אם בהנהגת המדינה אם בחוקי הדתות אם במשפטים אשר בין אדם לחברו אם להורות מרות ישרות אם בחכמות אם במוסר השכל החכמה כרוץ תרונה ודתייהם שנות בקהל רב, הרי כי גם האנשים אשר נדרו כל חייהם לבקשת האמת ולדעת החכמות יש להם נמיה גדולה ותשוקה רבה להשתדל בתועלת הקבוץ וכתקון הנהגת התקשרות מין האנושי: **פרק י' א' מאותם השונאים כל המין האדם ובורחים מחברתם** בסודם לא בא נפשם לא יבאו בקהל אישים ולא דרשו רעים אבל מתרחקים מהם ומתבודדים במדברות ויושבים ביערות, ראייה חזקה שחובת אהבת קבוץ מין האדם קדמה, כי גם המה על הרוב אינם יושבים במל כי אם כותבים תמיד ספרים מושכים בשבט מוסר ומחכרים חבורים זה בענין רפואות וזה במגולות וזה בחכמות וזה במוסר, ויהיה במה שיהיה למי הם כותבים לא לחיתו יער אשר לא ידעו ספר כי אם לבני אדם, ולמה הם כותבים הלא להועיל להם ולבניהם עד סוף כל הדורות אשר על כן שמו דבריהם זאת זכרון בספר, ומרוע הם ממריחים את עצמן לכתוב מפני שיש תשוקה חזקה ואדוקה בלבותם לחלוק מידעיתם לוולתם, בעבור כיהומנע במכע האדם שיחמוץ תמיד להיטיב לוולתו באישי מינו, וזה ראייה גדולה כי חובת ידידות מין האנושי קדמה לאהבת החכמה והאמת: **א' גם זאת דבר הלמד מראש החכמים בעצמו**, כי בנבעון כשנראה ה' אל שלמה ואמר לו שאל מה אתן לך ולא בקש דבר כי אם חכמה פירש ואמר שאינו מבקש זה אלא בעבור אהבת רעים ושלום עמו, כנאמר ונתת לעבדך לב שומע לשפוט את עמך להבין בין טוב דרע כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה (מלכים א' ג'), הרי שלא בקש את החכמה רק למען השלום ואהבה ודיועות בין אדם לחבירו כי ע"י הדין האמיתי נשקט הריב ונעשה אחוה ודיועות וכל אחד על מקומו יבא בשלום, שאם לא כן למה לא קצר בדבריו לאמר ונתת לעבדך חכמה, ועל מה הומב הדבר בעיני ה' כל כך הלא יש אדם אוהב כסף ויש אדם אוהב חכמה ולשלמה אין כסף נחשב רק חכמה. אך רק זה שפירש ואמר שרוצה בחכמה בעבור לשמוע משפטם היא שעמדה לו שיומב בעיני ה', אשר על כן גם במענה ה' אליו לא כתיב ולא שאלת נפש אויבך ושאלת לך חכמה רק כתיב ושאלת לך הבין לשמוע משפט (סס), ואם כן החובות הנמשכים מצד אחוות בני האדם שהיא התכלית מזה בלומר ההנהגות הטובות שבין אדם לחבירו גם כן קודמין לחובות הנמשכים מן החכמות והאמת אשר היא התכלית מהם, ונרחה הפחות מפני היקר ממנה והנקלה בנכבד בעת שאי אפשר לקיים גם שניהם:

פרק יא וכו' שנתפשה לדעת אם חובת אהבת האדם קדמה או חובת התורה, נאמר שהיא קדמה אפילו לתורה הקדושה, כמו שאמרו חז"ל (נלכות דר' נתן) דרך ארץ קדמה לתורה שנאמר לשמור את דרך עץ החיים (כנאסית א') דרך זו דרך ארץ עץ החיים א

תורה

ספר הברית חלק ב' דברי אמת

חורה, וכן הוא כריש תנא דבי אליהו בזה הלשון לשמור את דרך זו ודרך ארץ עץ החיים מלמר שדרך ארץ קדמה לעץ החיים ואין עץ החיים אלא תורה שנאמר עץ חיים היא למחויקים בה עכ"ל: וזכרנו מודעת זאת לכל משכיל כי אהבת בני האדם ודבוק חברים וכטול רצונו מפני רצונם ועשיית הטוב והישר בעיניהם היא היא דרך ארץ, כי הלא זה הדרך להתנהג עם כל שוכני ארץ לעשות כרצון איש ואיש כפי האפשרי ולהדריך עצמו במנהג החביב בעיני כל אדם בארץ, והתורה בכבודה ובעצמה אפילו במקום שיש לבעל דין לחלוק ולמינים ימעות לא נמנעת מללמד דרך ארץ לבריות ובהנהגה נעשה אדם (כראשית ח') שיהא הגדול נמלך וניטל רשות מן הקטן כמו שמביא רש"י בשם חז"ל, ולא עוד אלא שהתורה בעצמה מחלה על זיו כבודה בלב שלם ותלך ותשב לה מנגד מפני חיי האדם והשב אחור היא וכל מצותיה לקיים כל הנפש לבית יעקב יתצוה להלל את יום השבת ולאכול ביום צום כפור בשביל פקוח נפש אדם וכן בשאר כל המצות חוץ משלושה שסומנם דכ"א דם כפירה אשת איש, ואמרה וחי בהם (ויקרא י"ח) ולא שימית בהם כי למחית שלהם אלהים לנו אשר על כן נקראת משיבת נפש כי תשיב אנוש ער דכ"א, וכאשר צותה לחלל כבוד שבת ויה"כ מפני חיי אדם כך צותה לחלל כבוד אב ואם מפני דרך ארץ לשום שלום בארץ בין אדם לחבירו, דהיינו כי יהיה ריב בין אדם לחבירו ואמר אחד לאביו ואמו פלוני איש ריבי רוצה לעשות עמי שלום ואביו ואמו אומרים לו לא תעשה עמו שלום יעזוב את אביו ואת אמו ולא ישמע להם בואת אך שלום יעשה לו עם בעל ריבו, ויביקש הדבר וימצא כתוב כן ביורה דעה (סימן ר"מ ס"ק י"ו) וז"ל האב שצוה את בנו שלא ידבר עם פלוני ושלא ימחול לו עד זמן קצוב והבן היה רוצה להתפייס מיד לולא צוואת אביו אין לו להושי לצוואתו עכ"ל, הרי שהחוב הזה קדמה לתורה, וככה במצות התורה עצמן המצות שבין אדם לחבירו קדמו למצות שבין אדם למקום, כנאמר הירצה ה' באלפי אילים כרבות נחלי שמן, הגיד לך לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך (מיינה ו'), ואמר חז"ל (פרק אלו הן הלוקין ופרק לולב וערבה) עשות משפט זה הדין ואהבת חסד זו ג"ח והצנע לכת זה הכנסת כלה והוצאת המת, כלומר אם אין אתם רוצים לקיים כל מצות התורה אסתפק עצמי מכם במצות אנשים כי זה יסוד התורה ועיקר כל המצות והחוקים והקב"ה מקפיד על אלה המצות יותר מעל המצות שבין אדם למקום, כמו שאמרו חז"ל (נפרק יוס הכפורים) עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר ועבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו, וכן דור הפלגה פשטו יד בעיקר ופנו למעלה ואמרו מי שזי כי גיעדנו לאו כל הימני שיכור לו את העליונים נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה לא נעקרו מן העולם אלא הפיצם ה' בעולם בלבד, ודור המבול לא פשטו יד בעיקר ונעקרו מן העולם, מפני שדור הפלגה היה ביניהם אהבת רעים ואחדות כנאמר ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחרים (בראשית י"א) ודור המבול עזבו אהבת רעים כנאמר ותמלא הארץ חמס (גס ו') כמו שמביא רש"י ו"ל על פסוק ומשם הפיצם (גס י"ב), והמעם כי אם יופר ברית הברית האדם וינתק הכל קשורם ותהפך החבילה ויושחת הקבוץ אי אפשר לקיים שום מצוה אשר בין אדם למקום, כי לא כל איש יוכל לכתוב תפילין ולתקן הבתים לעצמו או לטיות ציצית וכדומה ומש"כ שאין היחיד יכול להקריב קרבנות ולעשות אפר פרה וכדומה בכל המצות אשר במקדש ה' ובארץ ישראל, ואם חלק לבס ויפן זה בבה וזה בכה יבטלו כל המצות וכל ההוקים בהכרח, כי אי אפשר להשלמת מצות התורה בלתי אם נועדו אנשים רבים יחד, לכן המצות שבין אדם לחבירו קודמין למצות שבין אדם למקום. משל למלך שהלך בלילה אל עמו ועבדו נאמן ביתו הולך אחריו ונר דולק בידו להאיר למלך ואמר לו המלך אני מוחל על כבודי ולך אתה לפני להאיר לי הדרך כדי שאוכל לבא אל עמי, לכן דרך ארץ קדמה לתורה, וכמה מהירים אמרי נועם אשר חכמים יגידו (נמדרש רנה) על פסוק ויתן אל משה ככלתו (שמות ל"א) אין התורה מתקיימת אם אין עמה דרך ארץ עכ"ל, אף אינה נקנית זולתה, כי מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם אחד מהם הוא אהבת הבריות, ואל תתמה על החפץ איך יש דבר שקדמה לתורה כי אחר שכך רצונה וכך צותה התורה הן הן גופי תורה לא דבר זולתה, הרי נתבאר בישע אלהים שלא די שאהבת ריעים הוא חוב גמור מצד הטבע ומן השכל ומן הכבוד ומן המקובל, אלא שקדמה לכל דרישה האמת ולכל השגות המדעים והיא יקר טחכמה וכבוד התורה הקדושה וקדמה להם ואם אין דרך ארץ אין תורה ואין חכמה, ואתה אהובי ואבי ראה גם ראה כמה נחוץ החוב הזה ומה רב ירם מעלתה, ובכן תן לבך על הדבר מן היום הזה ומעלה בכל עת אהוב הרע והאחות עם הבריות וזכרת להם ברית החברה והקימות את הדבר הטוב הזה לכל אדם, כי לא דבר ריק הוא ואם ריק הוא ממך ואם ממך הוא מערכך:

פרק יב אך לדעת מהות החוב הזה שהוא התכלית הנמשך מן אהבת ריעים, נאמר שהוא מה שתהיה לשקוד על קיום דתקשרות מין. האנושי בקשר אמיץ בעבותות האהבה ומת שתשמור הברית והחסד המניע כך מן הקבוץ ומן התחברות האנשים, אמנם לדעת מה המשל אשר גובל להמשיך לו להחבירה למען נלמד דבר מהיך דבר ונדענו על בוריו איך לצאת ידי הדוב

חשוב הוה כראוי וכנכון, נאמר כי אמת משל היה מה שהסכימו כל חבתי קדם במשל הקדמוני שחברת מין האנושי בכלל הוא כמו איש אחד בנפש המחבר מאברים רבים וכל איש פרטי ממינו הוא כמו אבר או חלק אחד מכלל גוף איש אחד, וכמו שהראש שבאדם אינו יכול להשלים בעצמו לפעילות אדם כל הדברים הנצרכים לקיום כל הגוף, אבל מחוברים בגוף אברים והושים רבים אשר כל אחד מיוחד לפעולה אחרת וכל חיש למוחש אחד, ועל ידי כלם יחד מניע כל מיני תועלת הנצרך להשלמת האיש בכלל כי פועל אדם יושלם לו ע"י כל האברים יחד, כך כל אישי המין בפעולתם משלימים מין האדם בכללו בעולם על מכונו ויש שבר לפעולתם, וטוה דעת לנבון נקל להבין תשלום החוב הזה כראוי לו, והמנהג כמנהג האברים כי כאשר יתנהגו האברים זה עם זה באיש כך מחויבים האישים להתנהג זה עם זה במין:

פרק יג אונם על כמה פנים צריך האדם להשגיח עד ישרים את הדבר הזה ויהיה יוצא ידי החוב הזה כראוי לו, נאמר שצריך לו להשיג תמיד על שני פנים אם שוב ואם רע, הפן האחד בהיות מלהרע לשום אדם ומכל נזק המפר ברית החברה אשר הניא התקרבות לבית בני אדם יושבי תבל, והפן השני בהשתדלו להועיל ולהיטיב לכל אחד במינו כפי יכולתו ויהיה אך שמח וטוב לב עם כל אדם, והנה השמירה מן הרעות רבה היא כי רבות רעות הן ונחלקים לשני מינים, המין האחד המה הרעות המפורסמים והידועים לכל כגון לא תגנוב לא תגזול וכדומה ולפרטם אין מן הצורך, והמין השני בלתי ידועים לכל כגון שאינו משיב שלום בשוק למי שהקדימו בשלום מחמת גאיתו או עצלותו או לומר על אדם הוא כסיל או גדרגן או להתלוצץ מבני אדם או שלא הצטער בצער חברו או לא שמח בהצלחתו וכדומה, ודברים האלה וכאלה מחמת שרגילים מאד אצל הרבה בני אדם אינם מרגישים ובלא יודעים שהמה רעות והמה הרבה מאד במספרם, וכי תאמר בלבבך איכה נדע איתם ומי האיש אשר ילמדני מה אלה המה הרעות הבלתי נודעות וכמה המה, על זה תען לשוני אמרתך שנים אנשים המה אשר ילמדונו כל אלה האחד היא הלל הוקן והשני אתה הוא בעצמך קרא חביב, והוקת והיית לאיש גם אתה ותלמוד זה מן האברים אשר בגופך וגם מהלל כי כלל גדול אמר הלל (נפרק כמה מדליקין) מה דעלך מני לחברך לא תעביר, וכלל זה נקיט בידך בני באופן אשר אראך יאאלפך, והוא, תשגיח בהשגחה עצומה והיו עיניך ולבך על כל דבר מן הדברים הנעשים לך מזולתך למקטן ועד גדול, והיו המעשים אשר לא יערב לפניך ולא ירחיקו באפך יהיו לך למזכרת עין כהכם על לוח לבך וזכרם לא יסיף מאחך, לא למען אשר תקום מחברך חלילה לי מחשוד אותך בני שתעבור על לאו דלא תקום ולא תסור את בני עמך (ויקרא י"ט), אך זאת עשה למען אשר תכירם ותדעם כי רעות המה והמכוסים בלבך שלא תעשה כאלה לשום אדם בעולם: וְהָיָה אִמְתָּךְ כִּי גַם הֵכֵס אֶחָד קִרְמוֹן מַחֲכָמֵי הָאָמוֹת הוֹדָה דֶּרֶךְ קִצְרָה וַיִּשְׁרָה בָּהֶּן, באמרו העצה הינותר לנכונה למורה לתקן מעויות חלמירו הוא בעשותו המעשה מה שעשה התלמיד לנגד עיניו, אפס נספחה חכמתו ותקצר עצתו להגיע עד תכלית הענין וסוף התקנה בדבר הזה, כי אמת הוא כי יותר קל לאדם למצא העוות וההסרון והבט אל עמל במעשה וזולתו לזולתו מבמעשה עצמו לזולתו, ומומי זולתו נגלים ובוולטים יותר ממומי עצמו ומחסורו אשר יחסר לו, כל זה אם עליו לא דגיל באיתו מעשה הרע ולא עשה אותה אלא פעם או פעמים אחת או שנים ואז כשיראה כזה המעשה מזולתו לזולתו ירגיש תיכף כי ברע הוא. אמנם אם כבר הורגל כאותו דבר עבר ושנה בה עוד שנעשה לו בהיתר כדעתו כבר נהעור העין ונתמסמם הלב על ידי ההרגל ויאמר לרע טוב, ואז אף אם בעיניו יראה כזאת המעשה מזולתו לזולתו אינו מרגיש כלל שזה מעשה רע הוא, אדרבה נתחוק לבו שזה מעשה טוב, במה שרואה שאחרים עושים גם כן כמוהו. הלא תראה בני וחכם אדם שהורגל ללוצץ מבני אדם כשבא בין אנשים אשר גם הם לצים כמוהו יש לו שמחה עמהם וישב לו בתוכם וגם הוא יליץ עמהם ויחוק את לבו להשוב שזה מעשה טוב ולא רע שהרי גם אחרים עושים כן, אבל כשזולתו עושה לו מעשה רע או מדבר אליו דבור רע אף כי דבר קטן הוא ודקה מן הדקה תיכף מרגיש האדם כי ברע הוא. ומן אז והלאה מכירו מרחוק כי רע המעשה או הדבור ההוא וגומר בלבו שלא לעשות כזאת לשום אדם, כן עשה הלל בעצתי וברוב קדושת עמדה חכמתו להגיע בתיקון דבר זה עד תכליתו:

גם אתה אחי וראש תוכל ללמוד וללמד כל זה מעצמך אם תשים עיוןך ודעתך הנקיה על האברים אשר בניפך איך ישמרו שמירה עצומה ויעשו משמרת למשמרת שלא יזיקו זה לזה, מפני שכל אחד מרגיש בצעו וקבירו, ובוה שומרים תוקף בריאת הגוף בכללו. ככה ממש צריך שהרגיש במכאוב חברך והשתתף בצערך באמת עד שתשמוד עצמך בשמירה גדולה שלא להרע לשום אדם אפילו בדבור קל אשר ידע לבבך שאתה מקפיד עליו מזולתך, כמו שאמרו חז"ל (נפרץ הוהב) ולא תגנו (ויקרא כ"ה) באונאת דברים הכתיב מדבר שאסור לומר לחבירו דבר שהוא מצטער בו, ואמרו גדול אונאת דברים יותר מאונאת ממון שזה נאמר בו ויראת מאלהיך (ספ"ה) לא נאמר בו, וכמו שהאברים מיטיבין זה עם זה ומחזיקים זה את זה ככה ייטיב גם בני אדם גם בני איש זה את זה איש יד רעהו יחזיקו לא יזיקו דרשו טוב ואל רע, בעבור היותו גם כן אבר או חלק אחד מחובר ומצורף בגוף אחד עמו הוא כלל מין האנושי הנקרא (מיז נליד): יעתה

ועתה בני וחכם לו אתה שומע לי והיה עיונך ולכך על האברים אשר בנוסף להשכיל היסב
איך יתנהגו זה עם זה, או תבין כל אופני ההנהגה שאתה חייב להתנהג עם בני אדם
על דעת השכל ודת התורה במצוה זו, ואחזה אנכי אישרש ונקלה כי זאת רמז לנו הכתוב באמרו
ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ט), ור"ל האהבה תהיה לרעך באותו האופן כמוך ממש, כלומר
כמו האברים אשר בך כאשר המה מתנהגים זה עם זה כך תתנהג אתה עם רעך, ואז תשכיל
שלא די במה שתשמור עצמך שלא תגרום רעה לרעך אך צריך שתשתדל למנוע כל רע מרעך.
אשר אתה מבין ומכיר או מקשיב שמוכן ומוזמן לבא עליו ע"י איזה אדם או סיבה אחרת, דרך
משל אם תדע שגנבים רוצים לגנוב את ביתו בלילה צריך שתשתדל ותתאמץ לבטל הדבר
ולמנוע זה מעמו בכל כחך ויכולתך, ולא די במה שתודיע זה לחברך ותאמר לו דע אחי כי גנבים
יבואו הלילה הזה אל ביתך, ואתה השמר נא את ביתך ואת רכושך, כי אם אף גם זאת לא
תעשה תעבור בלאו של לא תעמוד על דם רעך (ויקרא י"ט), אלא צריך שתתאמץ בכל כחך
למנוע זאת אף אם רעך אינו יודע מאומה שאתה הצלת אותו מגנבה, כי ככה מתנהגים האברים
זה עם זה לא די שכל אחד ישמור את עצמו מאד שלא להרע לשום אבר אחר אלא שגם אם
ירגיש איזה אבר שמקרה רע או פגע רע מעתה לבא על איזה אבר אחר בגופו עד מהרה ירוץ
בעצמו להצילו מרעתו ולא ימתין עד שיציל אותו האבר את עצמו, דרך משל כשהאדם הולך
בדרך במסלה ואבן גנף אחד מונח שמה לנוכח כף רגלו שיכול לגנוף את רגלו עד מהרה ירוץ
היד ליקח האבן ולהרים מכשול מן הדרך ולזרוק אותו אל אחת הצדדים בחשכו פן ואולי יקרה
הכאה פתאומית אל הרגל ולא יסתין היד עד שהרגל בעצמו ידחוף בצדו את האבן לסלקו
ולזרוקו משם אל הצד, אף כי גם ברגלו יש כח לדחוף את האבן מן המקום ההוא אל אחת הצדדים,
ואם לא היה לך ידיעה בתחלה אך שמעת אחר כך שהגיע לחברך רעה מחוייב אתה להשתתף
בצערך ויחר לך מאד עד כי יכאב לך באמת, כי כה יעשון האברים שכל אחד מרגיש בכאב
חבירו ומשתתפים עמו בצרה, וכן בהפך אם שמוע תשמע או כי תראה בטובת חברך כגון
שנתעשר או עלה לגדולה וכדומה מחוייב אתה לשמוח עם הצלחתו בכל לבבך אף אם הדבר
אינו נוגע לך כלל, כי ככה יעשון האברים גם כן שכלם שמחים בהגיע איזה תענוג לאבר אחד
מהם, ולא עוד אלא שעושים לאותו אבר על הדבר ההוא בכל כחם אף כי אותו התענוג אינו
נוגע להם כלל, כגון אם חושקים העינים לראות ציור יפה אשר פעל ועשה איש צייר מפורסם
בכל מיני צבעונים על נייר אחד. ואז תיכף הרגלים הולכים אל המקום אשר הנייר שמה ויודים
תיכף לוקחים את הנייר ומקריבים אותו אל עיניו כדי שיתענגו העינים בציור היפה ההוא אף כי
אין לידים ורגלים שום תענוג בזה, כך צריך שתשמח בטובת והצלחת חברך אף אם לא יגיע לך
מזה מאומה: **וְכַבֵּדְךָ שכן שתזהר מלהרע לרעך אפילו אם תוכל להשיג ע"י זה תועלת גדול והן**
רב, השמר אל תפן אל און אל תשמע ואל תאבה תועלתך בהזקת וולתך, כי אם יחמא איש
לרעהו ויזיק לו בעבור תועלת עצמו לא ימלט מאחת משני פנים. או שמחזיק זה ליושר וצדק
או שגם בהיותו יודע כי זר מעשהו ומתנגד ליושר וצדק אבל הוא עול ומגונה רק יחשוב לו
שמכאובו ומחסרו היא רעה יותר עצומה מפעולה רעה בהזיק וולתו, והנה הוא תועה מדרך
השכל ונתיב היושר והולך חשכים בין כך או כך. כי מפן הראשון איננו כדאי וראוי להיכב לו
תשובה כלל יען וביען הוא מעקש דרכיו ומקשה לבו נגד כל יושבי תבל במה שמחזיק ליושר
וצדק מה שכלם מחזיקים לעול ומפורסם אצל כל שוכני ארץ לרע ומגונה ובטלה דעתו אצל כל
אדם ועם עקש אין מענה ואין להשיב, ואיש כזה מצווה השופט לכלותו מעל פני האדמה למען
לא ילמדו אחרים מדעותיו הרעות. כמו שמצוה הרופא הטוב לחתוך אבר מגוף האדם
כשרואה בו רעה חולה והנה פשתה הנגע החל הנגף הנקרא (נראנד) וירא שלא יתפשט בשאר
האברים ויגיע עד שערי מות, וכל העם ישמעו וייראו ולא יזידון עוד, וכאשר צותה התורה
להרוג את הרוצח או גונב נפש בעבור שהוא משחית את החברה ומכלה את הקבוץ, ומפן השני
הלא שכח זה כי תועלת הכלל ושמירת קיום ההתחברות תלוי בשמירת כל איש פרטי וכל יחיד
בה, כי גדר המין הוא קבוץ אישים פרטים ממין אחד, ולא זכר כי שמירת היושר והצדק בהם
הוא גם כן תועלת עצמו וכן קלקול הסדר בהם והתרת נזקם ונתיקת מוסרות ברית החברה הוא
ג"כ נזק גדול לעצמו ולגופו כי ישחית איש את רעהו, כאשר אמרו חז"ל (נפרק ג' דלכות) הוי
מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו, ואמר הכתוב דרשו את
שלום העיר אשר הגלית ואתכם כי בשלומה יהיה לכם שלום (ירמיה כ"ט), ועם מה שזה הוא כליון
גופו הוא משחית נפשו ג"כ, כי המעשה המגונה והעול היא השחחת הנפש וקלקול השכל ובלבד
הדעת כמה שכתוב ואהב חמס שנאה נפשו (תהלים י"ב), ואך רק היושר הוא חיי הנפש והצדק
וכל כשרון המעשה מרפה וקיומה. נמצא כזה איש אשר רוח שמות הזה בלבו מנפש עד בשר
יכלה בעצמו, והנה זה לו נזק גדול יותר מכל כאב הגוף ומכל מחסורו אשר יחמר לו לא תועלת.
והגם שהרשות נתונה לכל אדם להשתדל ולרדוף אחר פרנסתו ולזרז עצמו למרוץ מרף לביתו
בר ולחם ומזון לבניו למען יגיע אליה קודם חבירו בחששו שמא יקדמו אחר, כאשר אמרו חז"ל